

Dana Dvořáčková Malá s týmem zkoumá domácnosti jako centra vývoje civilizací

4.8.2025 - Zuzana Dupalová, Luděk Svoboda | Akademie věd České republiky

Výzkum domácností zůstával podle koordinátorky programu Dany Dvořáčkové Malé z Historického ústavu AV ČR často opomíjený. Přitom jde, jak uvádí, o základní jednotky civilizačního procesu, jež ovlivňují společnost i životní prostředí.

„V každé době se v domácnostech soustředily vztahy jednotlivců i skupin včetně reprodukce – a to jak ve smyslu biologickém, tak v předávání vědomostí a vzorců chování,“ vysvětluje vědkyně a dodává, že domácnosti navíc byly a jsou centry spotřeby a technologického pokroku. Na co chce směřovat výstupy projektu?

Proč jste zaměřili program na dané téma?

Za vším vždy stály potřeby lidí a jejich uspokojování, kdy významná část má motivaci ke zlepšování soukromého života. To s sebou neslo rozvíjení dovedností, řemesel, technologií a získávání surovin z přírodních zdrojů. Nároky spotřebitelství tak vždy motivovaly pokrok a zároveň měly dopad na okolí – zejména na regulaci, devastaci a zatěžování krajiny. S moderní dobou je alarmující zejména produkce odpadu, ať už plastového, nebo zastarávání přístrojů, spotřebičů a podobně. Klíčové je pro nás, jak takové problémy řešit, proč lidé mají návyky, jaké mají, když například mnohé z nich nevratně dopadají na lidské zdraví a přírodu. Propojení výzkumů minulosti a současnosti, stejně jako mezioborové zaměření, je proto metodologicky nezbytné.

Dana Dvořáčková Malá je koordinátorkou jednoho z nových programů Strategie AV21.

Na co konkrétně se chcete soustředit? Jak naplňujete cíle Strategie?

Náš výzkum naplňuje poslání Strategie AV21 právě v mezioborovém tématu a zapojení všech vědních oblastí – společenskovědních, přírodních a technických. Ostatně jde o elementární premisy chování domácností, kde se všechny obory potkávají. Výzkum jsme rozdělili do pěti témat: „Domácnosti a ekologické zátěže“, „Domácnosti, technologie a civilizace“, „Domácnosti, rodina a společnost“, „Domácnosti, materialita a resilience“ a „Domácnosti, suroviny a krajina“. Ve všech ohledech naplňuje program nejen základní požadavek mezioborového výzkumu, ale reaguje také na technologické, sociální, environmentální a ekonomické výzvy Národní výzkumné a inovační strategie.

Kolik pracovišť se do řešení programu zapojuje?

Dohromady čtrnáct pracovišť Akademie věd a několik externích. První koordinační pracoviště je Historický ústav, druhé Mikrobiologický ústav. Zejména spolupráce s týmem Tomáše Cajthamla z druhého jmenovaného pracoviště přináší jedno ze stěžejních témat pro výzkum domácností: zátěž pro životní prostředí – tedy odpady, chemikálie, zejména takzvané věčné chemikálie, a další.

Navázali jste i zahraniční spolupráci?

V aktivitách zapojených vědců a vědkyň se odehrává souběžně, zejména na mezinárodních konferencích a v diskuzích. Zahraniční vědci se také zapojují do dílčích témat. Současně plánujeme rozvíjet další mezinárodní spolupráce, ostatně například odpadové hospodářství či perfluorované a polyfluorované látky jsou celosvětový problém.

Jaké jsou výhody a naopak nevýhody mezioborové spolupráce?

Výhody nepochybně převažují, i když koordinace je náročnější než u menších projektů. Mezioborová

spolupráce je i tak inspirativní a často překvapivá. Obvykle přináší nové výzvy a žádá si nároky na pochopení a začlenění jiných metodických postupů. V tom je věda krásná, nikdy vás nenechá v klidu, že je takzvaně vše vyřešeno.

Jaké jsou hlavní cíle pětiletého programu?

Rozdělili jsme je do sedmi oblastí: výzkum zaměřený na inteligentní domácnosti a jejich uspořádání; sociální, kulturní a ekonomický vývoj rodin a komunit; výzkum interakcí domácností s životním prostředím; výzkum efektivních výrobních a stavebních technologií; fungování domácností v digitálním a globalizovaném světě. Součástí programu je i integrace, synergie a podpora vědeckých týmů, mezinárodní networking a transfer výsledků.

Zmiňujete transfer, s jakými aplikovatelnými výsledky chcete přijít?

Transfer je klíčový, protože v programu usilujeme o celospolečenský dopad. Výstupy proto směřujeme zejména ke vzdělávání domácností, potažmo k řešení otázek spojených se spotřebitelstvím a znečišťováním životního prostředí. Chceme-li tyto problémy vnímat, musíme o nich informovat a následně docílit toho, aby měla společnost zájem o jejich řešení. Jde o naše zdraví a existenci naší planety.

Více o své práci prozradila historička v Podcastu Akademie věd a v rozhovoru v časopise A / Věda a výzkum 2/2017.

Jak plánujete s výsledky seznamovat veřejnost? Hodláte ji i případně zapojovat formou takzvané občanské vědy?

Zapojení veřejnosti je součástí programu a podmínkou výzkumu. Chystáme přednášky pro školy i veřejnost, prezentovat se chceme také například na Veletrhu vědy a dalších akcích. Souvisle s tím běží i mediální prezentace. V dílčích výzkumech provádíme ankety, paměťové výzkumy, sociologické průzkumy, výzkumy hendikepovaných a jejich postavení ve společnosti a podobně.

Kde zájemci najdou o program více informací?

Podrobnější informace o tématech, aktuálním dění, konferencích, workshopech, publikacích, popularizaci, medializaci najdou na webu programu nebo na našem Instagramu.

Strategie AV21 letos slaví dekádu existence. Co byste jí popřála do dalších let?

Popřála bych jí minimálně stejně tak další úspěšnou dekádu, jako byla předchozí, a mnoho mezioborových výzkumů i výsledků.

Text: Zuzana Dupalová a Luděk Svoboda, Divize vnějších vztahů SSČ AV ČR

Foto: Jan Němec; Stanislava Kyselová, Divize vnějších vztahů SSČ AV ČR

Text a fotografie jsou uvolněny pod svobodnou licencí Creative Commons.

<https://www.avcr.cz/cs/o-nas/aktuality/Dana-Dvorackova-Mala-s-tymem-zkouma-domacnosti-jako-centra-vyvoje-civilizaci-00001>